

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету історії та міжнародних відносин

/Віталій АНДРЕЙКО

06 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА АНТИЧНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	A Освіта
Спеціальність	A4 Середня освіта
Предметна спеціальність	A4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
Освітня програма	Історія
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород 2025

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія та культура Античної цивілізації» для здобувачів вищої освіти галузі знань: А Освіта, спеціальності: А4 Середня освіта, предметної спеціальності: А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта), освітньої програми: Історія.

Розробник: Алешкевич Я.А. –кандидат історичних наук, доцент кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби, ФІМВ

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби, протокол № 11 від 26 06 2025 р.

Завідувач кафедри Ігор ЛІХТЕЙ

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин, протокол № 7 від 27 06 2025 р.

Голова науково-методичної комісії Світлана МИШКО

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ:

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 8,5 (5,5 / 3,0)	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 255 (165 / 90)	1	1
Кількість модулів – 3 (2 / 1)	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4,5 / 3,1 самостійної роботи студента – 4,6 / 3,2	1 / 2	1 / 2
	Лекції:	
	42 / 24	14 / 8
	Практичні (семінарські):	
	40 / 20	10 / 4
Вид підсумкового контролю: іспит / іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	83 / 46	141 / 78

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Нормативний курс «Історія та культура Античної цивілізації» складається з двох частин та є базовим для підготовки висококваліфікованих фахівців. Дисципліна викладається на факультеті історії та міжнародних відносин для студентів денної та заочної форм навчання протягом першого та другого семестрів, 1-го року навчання у відповідності до освітньої програми підготовки бакалаврів спеціальності А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта).

Метою навчальної дисципліни є систематичне, комплексне, об'єктивне вивчення та аналіз політичної, соціальної історії, господарської та культурної сфер розвитку стародавньої Греції, елліністичного світу та стародавнього Риму з метою формування у студентів комплексного бачення та сприйняття особливостей Античної цивілізації та її культури, її досягнень та внесків в історію та культуру європейської цивілізації та в історію усього людства. Завдяки вивченню названої дисципліни студенти спроможні сформулювати уявлення про специфіку розвитку Античної цивілізації, з'ясувати особливості і закономірні риси формування специфічної моделі відносин між людиною доби Античності та державними, політичними, ідеологічними, соціальними інститутами, різними сферами культурного й релігійного життя.

Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти відповідної спеціальності таких компетентностей:

- **інтегральна компетентність** – здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.
- **загальні компетентності (ЗК):**

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях (ЗК – 01);
- знання й розуміння предметної області та професійної діяльності (ЗК – 2);
- здатність поважати різноманітність і мультикультурність суспільства, усвідомлювати необхідність рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу (ЗК – 10).
- **фахові компетентності (ФК):**
- здатність формувати і розвивати в учнів ключові та предметні компетентності засобами навчального предмету та інтегрованого навчання; формувати в них ціннісне ставлення, розвивати критичне мислення (ФК – 04).
- **предметні компетентності (ПК):**
- знання та розуміння змісту й методології фундаментальних і спеціальних історичних дисциплін (ПК – 01);
- знання категоріально-понятійного апарату історичної науки, здатність орієнтуватися у науковій періодизації історії, використовувати її як спосіб пізнання історичного процесу (ПК – 03);
- здатність розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот (ПК – 05).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Історія та культура Античної цивілізації» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

ОК 03. Археологія;

ОК 06. Початки людського суспільства та розвиток давньосхідних цивілізацій.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми (ОП), вивчення навчальної дисципліни «Історія та культура Античної цивілізації» повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПР):

Програмні результати навчання	Шифр ПР
<i>Демонструє</i> знання історичної науки та громадянської освіти, оперує базовими категоріями та поняттями предметної спеціальності А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) та імплементує здобуті знання у навчальну і практичну діяльність.	ПР – 07
<i>Орієнтується</i> в історичному часі, застосовуючи періодизацію, вміє характеризувати суспільні явища в розвитку, вільно оперує фаховою термінологією.	ПР – 14
<i>Працює</i> з джерелами інформації, інтегрує їх у зміст навчання історії, представляє та обговорює відображені в них факти, явища, події, визначає власну позицію щодо суперечливих питань.	ПР – 17

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Історія та культура Античної цивілізації»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПР
<i>Розуміє</i> логіку розгортання історичних явищ та процесів у часі та просторі, активно користується базовими категоріями та поняттями, враховуючи вікові та індивідуальні особливості здобувачів загальної середньої освіти. <i>Знає</i> відповідні складові навчального процесу та необхідну навчальну методикку, <i>забезпечує</i> розвиток пізнавальної діяльності здобувачів, <i>здійснює</i> мотивацію до навчання, <i>застосовує</i> диференціацію навчання.	ПР – 07
<i>Розуміє</i> еволюцію історичного процесу, хронологію та етапи всесвітньої історії. Спроможний назвати основні концептуальні підходи, що використовуються при періодизації всесвітньої історії. <i>Знає</i> зміст предметної термінології	ПР – 14

<i>Володіє</i> навичками джерелознавчого аналізу та <i>демонструє</i> вміння використовувати спеціальні історичні дисципліни при характеристиці історичних фактів та процесів, <i>знає та розуміє</i> історіографію для аналізу сучасних наукових дискусій із проблем всесвітньої історії та громадянського суспільства.	ПР – 17
--	---------

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

1. Написання рефератів, доповідей.
2. Виступи на студентських конференціях.
3. Створення презентацій до відповідей на практичних заняттях.
4. Проходження онлайн-курсів з набуття педагогічних компетентностей, як елемент неформальної освіти.
5. Модульні контрольні роботи, іспити.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступи на практичних заняттях тощо. Контроль самостійної роботи здійснюється шляхом перевірки виконаних завдань на практичних заняттях, консультаціях.

Форма модульного контролю: письмові контрольні роботи.

Модульний контроль складається з поточного контролю та модульного контрольного оцінювання.

Форма підсумкового семестрового контролю: усні іспити наприкінці 1 та 2 семестрів.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

I семестр

Модуль 1

Поточне оцінювання та самостійна робота										Модульна контрольна робота	Сума	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	---	---	50	100
10	05	05	05	05	05	05	05	05				

Модуль 2

Поточне оцінювання та самостійна робота										Модульна контрольна робота	Сума	
T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	----	---	---	---	50	100
05	05	10	05	10	05	10						

II семестр

Модуль 1

Поточне оцінювання та самостійна робота										Модульна контрольна робота	Сума	
T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	---	---	50	100
05	05	05	05	05	05	05	05	10				

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

I семестр

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	Модуль 2	Максимальна кількість балів (сумарна)
	Кількість	Кількість	
Практичні (семінарські) заняття	7	8	60
Тестування	1	1	40
Модульна контрольна робота	1	1	100
Разом			200

II семестр

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	Максимальна кількість балів (сумарна)
	Кількість	
Практичні (семінарські) заняття	9	30
Тестування	1	20
Модульна контрольна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Виконання модульної контрольної роботи передбачає письмові відповіді на теоретичні питання, різних рівнів складності. За кожен правильну відповідь на 3 теоретичні завдання студент може отримати від 10 до 20 балів максимум. До модульної контрольної роботи допускаються студенти, як відвідали не менше 90 % аудиторних занять (або відпрацювали пропущені заняття на консультаціях) і отримали не менше 60 % від можливої кількості балів за поточну роботу.

Критерії оцінювання підсумкового (семестрового) контролю

За результатами модульного контролю визначається підсумкова модульна оцінка. Залікова оцінка визначається в залежності від рейтингового балу. До складання екзамену допускаються здобувачі вищої освіти, у яких підсумкова модульна оцінка за семестр становить не менше 35 балів і, яким зараховано всі практичні роботи за семестр.

Здобувач вищої освіти, підсумкова модульна оцінка якого складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний покращити її до початку підсумкового семестрового контролю під час чергування викладача на кафедрі у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету. В протилежному випадку, здобувач не допускається до екзамену і у нього виникає академічна заборгованість.

Екзамен з навчальної дисципліни здобувач вищої освіти може не складати, якщо він успішно пройшов модульний контроль та його влаштовує підсумкова модульна оцінка. Здобувачі вищої освіти, підсумкова модульна оцінка яких становить від 35 до 59, екзамен складають обов'язково. Здобувач освіти може підвищити на екзамені рейтинговий бал, при цьому, за результатами складання екзамену оцінка не може бути менша за підсумкову модульну оцінку, яку він отримав за результатами модульного контролю у семестрі.

Екзамен проводиться в усній формі. Оцінювання результатів екзамену здійснюється за 100-бальною шкалою. Оцінка за екзамен вноситься у відомість обліку успішності та залікову книжку студента (ки).

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка EKTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерій оцінювання підсумкового контролю з дисципліни

- **«відмінно» (90-100 балів, A)** заслуговує студент, який виявив всебічне і глибоке знання програмового матеріалу, вміння вільно виконувати завдання, передбачені програмою, засвоїв основну і ознайомився з додатковою літературою, розуміє взаємозв'язок головних понять дисципліни та їх значення для майбутньої професії;
- **«добре» (82-89 балів, B)** заслуговує студент, який виявив повне знання програмного матеріалу, успішно виконує передбачені програмою завдання, засвоїв основну літературу рекомендовану програмою, виявив систематичний характер знань з дисциплін і здатний до самостійного доповнення, але під час відповіді допустив деякі неточності;
- **«добре» (74-81 бал, C)** заслуговує студент, що виявив не цілком повне знання програмного матеріалу, не завжди успішно виконує передбачені програмою завдання, частково засвоїв основну літературу, рекомендовану програмою, виявив не систематичний характер знань з дисциплін і не завжди здатний до їх самостійного доповнення і під час відповіді допускає деякі неточності;
- **«задовільно» (64-73 бали, D)** заслуговує студент, що виявив знання основного програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та майбутньої роботи за професією, вміє виконувати завдання, передбачені програмою, знайомий з основною рекомендованою літературою. Як правило, дана оцінка виставляється студентам, що допустили помилки у відповіді на екзамені та при виконанні завдань, але які володіють необхідними знаннями для їх усунення за допомогою викладача;
- **«задовільно» (60-63 балів, E)** заслуговує студент, що виявив часткове знання основного програмового матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та майбутньої роботи за професією, не завжди вміє виконувати завдання, передбачені програмою, знайомий лише частково з основною рекомендованою літературою. Як правило, дана оцінка виставляється студентам, що допустили грубі помилки у відповіді на екзамені, але які частково володіють необхідними знаннями для їх усунення за допомогою викладача.
- **«незадовільно» (35-59 балів, FX)** виставляється студенту, який виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.
- **«незадовільно» (0-34 балів, F)** виставляється студенту коли протягом семестру він допустив грубі помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

I семестр

Модуль 1.

Тема 1. Вступ до курсу.

Етимологія термінів «Античність», «Антична цивілізація», «Антикознавство», «Антична Європа», «вогнища античної цивілізації», «античний цивілізаційний простір». Сприйняття Античної цивілізації в різні історичні епохи. Географічна локація вогнищ Античної цивілізації та античного цивілізаційного простору. Походження назв «Еллада» та «Греція». Походження назви «Італія». Процеси еллінізації та романізації стародавньої ойкумени (Європи, Західної Азії та Північної Африки). Варвари та варварський світ. Загальні хронологічні межі античної історії. Синхронна таблиця хронологічних етапів давньогрецької та давньоримської історії. Вживання альтернативних назв щодо окремих періодів давньогрецької та давньоримської історії. Зв'язок з археологічною періодизацією. Місце Античності у всесвітньо-історичному процесі. Історико-культурна спадщина Античної цивілізації та її прояви у різних сферах життя. Прямі та опосередковані «спадкоємці» здобутків Античної цивілізації. Вивчення історії та культури Античності у закладах середньої освіти України. Джерельна база курсу. Антична археологія. Предмет, об'єкт, мета та завдання, географічні та хронологічні межі античної археології. Специфіка античної (класичної) археології. Дослідження історичного процесу, з аналізом подій і встановленням закономірностей (господарських перетворень та соціальних трансформацій), в контексті завдань античної археології. Необхідність вивчення історіографії, як невід'ємної частини процесу розуміння визначених завдань і методів критичної оцінки результатів та довгострокових перспектив. Розуміння термінів «археологія» та «антична (класична) археологія» в античну добу та їх відмінності від сучасних понять і змісту цих дисциплін. Методичні засади античної археології. Новітні методи археологічних досліджень: аерофоторозвідка та підводна археологія. Міфологія як джерело інформації. Сутність античних міфів та міфологічного світогляду античної людини. Категорії письмових джерел інформації (праці античних істориків, філософів, промови ораторів, літературні твори різних жанрів, листи та мемуари сучасників подій, агіографічні твори). Традиції, досягнення та недоліки античної історіографії.

Тема 2. Параметри та ресурси Античної цивілізації.

Природні ресурси стародавньої Греції (характеристика рельєфу місцевості, водних ресурсів, кліматичних особливостей, мінеральних ресурсів, багатство флори та фауни). Демографічна характеристика населення стародавньої Греції (етнічна характеристика, основні демографічні параметри, антропологічна характеристика, психологічний портрет стародавніх греків, давньогрецька ментальність). Еволюція давньогрецької мови: етапи, давньогрецька абетка. Природні ресурси стародавньої Італії (характеристика рельєфу місцевості, водних ресурсів, кліматичних особливостей, мінеральних ресурсів, багатство флори та фауни). Демографічна характеристика населення стародавньої Італії (етнічна характеристика, основні демографічні параметри, антропологічна характеристика, психологічний портрет стародавніх римлян, давньоримська ментальність). Еволюція латинської мови та абетки.

Тема 3. Провідні античні історики та їх творчість.

Провідні давньогрецькі історики та характеристика їх творчості (Гомер, покоління логографів, Геродот, Фулід, Ксенофонт, Ієронім, Дуріс Самоський, Філарх, Павсаній). Загальна характеристика та аналіз їх творчості. Історичні повідомлення у творчості ораторів та філософів (Платон, Аристотель). Провідні давньоримські історики. Категорія греко-римських істориків та характеристика їх творчості (Полібій, Посидоній, Діодор Сицилійський, Страбон, Плутарх, Аппіан). Провідні давньоримські історики та характеристика їх творчості (старші, середні та молодші анналісти, Юлій Цезар, Саллюстій Крисп, Тит Лівій, Йосиф Флавій, Корнелій Тацит, Светоній Транквілл, Діон Кассій, Аврелій Віктор, Амміан Марцеллін). Історичні повідомлення у творчості ораторів (Цицерон), філософів та імператорів (Клавдій, Марк Аврелій).

Тема 4. Егейський період давньогрецької історії.

Зародження першої цивілізації у Європі в акваторії Егейського моря. Кікладські острови та їх мешканці. Археологічні відкриття на острові Крит. Артур Еванс. Палац Міноса у Кноссі. Зв'язок між археологією та міфологією. Запровадження назв «Мінойська цивілізація» та «цивілізація палаців». Хронологія Критської (Мінойської) цивілізації. Ранньомінойський період історії Криту. Середньомінойський період історії Криту. Пізньомінойський період історії Криту. Палацові комплекси. Цар Мінос та встановлення режиму таласократії в Егейському морі. Раптовий занепад та крах мінойської цивілізації. Природна катастрофа та зовнішні вторгнення. Платон та легенда про Атлантиду. Мікенська (Елладська) цивілізація на Пелопоннесі. Ранньоелладський період історії. Поселення в Лерні. Переселення ахейців. Середньоелладський період

історії. Розкопки у Мікенах. Генріх Шліман. Пізньоелладський період історії. Експансія ахейців на Крит та до Малої Азії. Троянська війна (міф та археологія). Нова хвиля переселення грецьких племен (дорійці, іонійці, еолійці). Спустошення та занепад Ахейської Греції. Нові підходи в оцінці дорійського вторгнення та його наслідків. Поширення культури обробітку заліза.

Тема 5. Культура Егейського періоду давньогрецької історії.

Релігійні уявлення кікладців. «Кікладські ідоли». Релігійні уявлення мінойців. Поширення культів богині-матері та бика. Тавромахія. Відправа релігійних культів та церемоній мінойськими басилеями. Відсутність прошарку жрецтва та культових приміщень. Зв'язок релігійних вірувань мікенців із родоплемінними культами (фетишизмом, тотемізмом, магією). Жертвоприношення. Зародження політеїзму та поширення генотеїзму. Поява перших культових споруд. Архітектура палацових комплексів на Криті (Кнос, Закро, Фест, Маллія та ін.). Технології прикрашання, освітлення та водозабезпечення палацових комплексів. Специфіка архітектури палацових комплексів мікенців (Мікени, Тіринф, Орхомени та ін.), кіклопічна кладка стін, «Лев'яча брама», мегарон, поділ на верхнє та нижнє місто. Архітектура мікенських гробниць. Фресковий живопис та його стилі (морський, рослинний, зооморфний, декоративний, антропоморфний). Домінування жіночих смаків у мінойському та чоловічих у мікенському фресковому живописі. Культура та традиції вазопису. Розквіт ювелірного мистецтва. Скульптура Кіклад та мінойського Криту. Мистецтво письма: лінійне письмо А, лінійне письмо Б. Досягнення у дешифруванні лінійного письма Б (М.Вентріс, Дж.Чайлд). Використання глиняних табличок та позначок для голосних літер.

Тема 6. Передполісний (Гомерівський) період давньогрецької історії.

Використання альтернативних назв періоду: «Гомерівський», «темні століття». Поеми Гомера як історичне джерело. Сутність «Гомерівського питання». Родоплемінний характер передполісного суспільства. Панування кругової поруки та кровної помсти. Категорії вільного населення: їх соціальний та майновий статус, родова аристократія: її походження, статус та система цінностей. Раби в Гомерівський період: джерела рабства, правове становище рабів та форми їх експлуатації, «патріархальне рабство». Політична організація Гомерівського суспільства: гомерівські басилеї (царі) поетичні перебільшення та історична реальність, рада старійшин, влада народу та повноваження народних зборів. Роль військової організації Гомерівського суспільства. Сутність поняття «військова демократія».

Тема 7. Культура Передполісного (Гомерівського) періоду давньогрецької історії.

Активне формування давньогрецької релігії. Культ предків. Занепад архітектури та запозичення окремих досягнень попередньої епохи. Акцент уваги на храмову архітектуру. Втрата культури фрескового живопису. Домінування геометричного стилю вазопису (діпілонські вази). Теракотові та бронзові статуєтки богів та героїв. Схематичність зображення виробництво ксоанів. Втрата культури письма.

Тема 8. Архаїчний період давньогрецької історії.

Архаїчна революція та її прояви. Зародження полісної системи. Поняття поліс та його сутність. Соціальна спрямованість полісної системи. Категорії громадян та негромадян полісу: їх права та обов'язки. Полісна ідеологія та її складові (ісономія, автаркія, колективізм, сприйняття свободи, локальний патріотизм, прояви консерватизму). Демографічний вибух в Архаїчній Греції. Посилення темпів урбанізації. Зміни у військовій справі. Бурхливий розвиток господарського життя. Ускладнення соціальної структури. Загострення соціальних протиріч (аристократи та плутократи, громадяни та негромадяни, вільні та залежні). Поява першого письмового законодавства: досягнення та недоліки. Ранньогрецька тиранія (Фідон, Кіпсел, Періандр, Полікрат та ін.). Дорійське вторгнення та утворення Спартанської держави. Проблема Лікурга і його законодавства. Соціальна структура та диференціація спартанського суспільства: спартанці, спартанська «община рівних», специфічні категорії спартанського населення (гіпомейони, неодамоди, мофаки/мофони). Періеки, ілоти, система ілотії. Політична та військова організація спартанського суспільства: царська влада, герусія та колегія ефорів, влада народу та повноваження народних зборів. Специфіка спартанської системи виховання (агоге). Зовнішня політика Спарти: Мессенські війни та утворення Пелопоннеського союзу. Виникнення Афінівського полісу. Монархічний період та встановлення республіканської форми правління. Аристократизм політичної системи. Колегія архонтів. Афінівський ареопаг та демос. Спроба встановлення тиранії (Кілонова змова). Поява першого письмового законодавства: закони Драконта. Ситуація в Афінах та Аттиці напередодні реформ Солона. Реформаторська діяльність Солона: економічні перетворення (сисахфія, грошова реформа, закон про свободу заповіту); політичні перетворення (цензова реформа, зміни в політичній організації суспільства). Тиранія Пісістрата та його синів: боротьба за владу, внутрішня та зовнішня політика Пісістрата; боротьба проти тиранії та причини відновлення демократії. Боротьба угруповань в Аттиці і втручання зовнішніх сил. Ісагор та Клісфен. Реформ Клісфена: новий територіальний поділ Аттики, зміни у сфері державного

управління, реформа судочинства, ісономія. Колонізація як явище. Причини давньогрецької колонізації. Напрямки давньогрецької колонізації. Процедура виведення колоній. Налагодження стосунків із місцевим населенням. Наслідки колонізаційного руху.

Тема 9. Культура Архаїчного періоду давньогрецької історії.

Остаточне формування пантеону давньогрецьких богів. Олімпійська родина богів та її структура. Взаємини між богами та людьми. Формування релігійних обрядів та ритуалів. Жертвоприношення. Роль оракулів. Створення амфіктоній. Містерії та релігійні свята (Діонісії, Олімпійські ігри, Панафінейські ігри, Піфійські ігри, Істмійські ігри, Немейські ігри тощо). Відновлення культури письма. Жанри архаїчної поезії: епічна поезія (Гомер), дидактична поезія (Гесіод), лірична поезія (Архілох, Тіртей, Феогнід), мелічна поезія (Алкей, Сафо Анакреонт). Зародження філософії. Натурфілософи та їх погляди (Фалес, Анаксимандр, Анаксимен, Геракліт, Піфагор). Зародження наукових знань. Зв'язок науки з філософією. Домінування храмової архітектури. Виникнення колонних ордерів (дорійський, іонійський). Специфіка архаїчної скульптури: статуї куросів та кор. Виникнення шкіл скульпторів. Використання фарб для прикрашання храмів та статуй. Перехід від геометричного до орієнтального стилю у вазописі. Поява чорнофігурного та червоно фігурного вазописів.

Модуль 2.

Тема 10. Цивілізація етрусків та доба Царського Риму.

Культури населення доримської Італії: Апеннінська культура, культура террамар, культура Кастелучьо, культура будівельників нурагів, культура Вілланова. Гіпотези щодо походження та розселення етрусків. Досягнення та проблеми етрускології. Етруска конфедерація міст. Політичний та соціальний устрій етрусського суспільства. Зовнішня політика етрусків. Етруска колонізація. Легенда про заснування Риму. Міф про Рому. Археологічні відомості про заснування Риму. Характеристика правління давньоримських царів: Ромула, Нуми Помпілія, Тулла Гостилія, Анка Марція. Етруска династія у Римі: Тарквіній Приск, Сервій Туллій, Тарквіній Гордий. Соціальна та військова реформи Сервія Туллія. Ліквідація монархії та встановлення республіканського режиму. Суспільно-політичний устрій царського Риму: функціональні обов'язки царів, сенату, народних зборів. Патриції та плебеї царського Риму. Система патронату та клієнтели. Раби та їх експлуатація.

Тема 11. Культура етрусків та Царського Риму.

Господарський розвиток, матеріальна культура та побут етрусків. Космогонія, міфологія, релігія та традиції етрусків. Міфологія та релігія римлян Царського періоду. Етруский вплив. Будівництво перших храмів. Досягнення ранніх римських скульпторів. Рання римська кераміка та вазопис (імпасто та буккеро). Ювелірне мистецтво.

Тема 12. Класичний період давньогрецької історії.

Передумови греко-перських війн. Повстання в Іонії. Вторгнення персів до Греції. Марафонська битва. Похід Ксеркса. Битви при Фермопілах, Саламіні, Платеях та Мікале. Утворення Делоської симмахії (союзу). Калліїв мир. Наслідки греко-перського протистояння. Давньогрецький світ в період Пентеконтаетії. Структура та склад Пелопоннеського союзу. Структура та склад Першого Афінського морського союзу (Афінської Архе). Форос. Загострення протиріч та локальні військові зіткнення. Мала Пелопоннеська війна. Політико-соціальна картина афінського суспільства напередодні епохи Перікла. Реформи Ефіальта. Внутрішня політика Перікла. Інтелектуальний гурток Перікла (учасники, ідеї). Перікл та Аспасія. Зовнішня політика Афін за часи Перікла: стосунки із сусідами та союзниками, Понтійська експедиція. Оцінка політико-соціальної системи Перікла античними авторами. Передумови Пелопоннеської війни. Початковий етап протистояння (Архідамова війна). Період перемир'я. Алквіад. Втручання Персії. Заключний етап протистояння (Сицилійська експедиція та Декелейська війна). Поразка Афін та їх союзників. Наслідки протистояння. Встановлення спартанської гегемонії у давньогрецькому світі. Прояви кризи давньогрецької полісної системи: господарський занепад, перерозподіл власності, зменшення числа громадян, ревізія полісної ідеології, поширення космополітизму, соціальні заворушення, зміна ставлення до військового обов'язку, поширення найманства, відновлення тиранії (молодша тиранія). Пошук виходу з кризи: концепції «ідеальної держави» Платона та Аристотеля. Панелліністична концепція Ісократів. Боротьба за гегемонію у давньогрецькому світі. Період активного утворення коаліцій та союзів. Коринфська війна. Втручання Персії. Беотійський військово-політичний союз. Створення та структура Другого Афінського морського союзу. Крах системи військово-політичних союзів у стародавній Греції. Стародавня Македонія, її ресурси та внутрішній розвиток. Рід Аргеадів. Процес свідомої еллінізації македонської еліти. Правління видатних македонських царів. Прихід до влади Філіпа II. Внутрішнє

становище, реформи та зовнішня політика стародавньої Македонії за роки правління Філіпа II. Діяльність промакедонського угруповання у Греції (представники, основні ідеї, практична діяльність). Виступ антимакедонських сил у Греції (представники, засоби протидії, результати діяльності). Етапи македонської експансії до грецького світу: Священна війна та Херонейська битва. Загальногрецький Коринфський конгрес та його рішення. Смерть Філіпа II та прихід до влади Олександра Македонського.

Тема 13. Культура Класичного періоду давньогрецької історії.

Витоки театрального мистецтва. Роль театру у житті стародавніх греків. Будівництво театральних споруд та функціональне призначення їх складових (койлоне, сцена, орchestra). Корифей, дифірамби, хор. Давньогрецькі трагедії та комедії як жанри театрального мистецтва. Творчість давньогрецьких трагіків (Есхіл, Софокл, Еврипід) та комедіографів (Аристофан). Трансформації у сфері релігії. Вплив релігійних переконань на свідомість та культуру. Збереження традицій попередніх епох (Діонісії, Олімпійські та інші ігри). Спалах філософії. Поява філософів нового типу – софістів. Погляди Протагора, Алкідаманта. Погляди та праці класичних грецьких філософів: Сократа, Платона, Аристотеля. Зародження політичної думки. Утопічні ідеї та концепції. Розвиток наукових знань (Гекатей, Емпедокл, Гіппократ). Розквіт архітектури. Прагнення до комфорту міст. Поширення Гіпподамової системи планування та забудови міст. Поява та поширення коринфського колонного ордеру. Створення архітектурних ансамблів. Споруди Афінського акрополя (пропілеї, Парфенон, Ерехтейон). Діяльність видатних скульпторів та інженерів (Мнесікл, Каллікрат, Іктин, Піфей, Поліклет Молодший). Розквіт образотворчого мистецтва. Ідеологічна спрямованість скульптури. Створення скульптурних еталонів та шедеврів (Мирон, Фідій, Пракситель, Лісіпп). Революція у культурі вазопису та живопису. Мистецька творчість Полігнота, Апполодора та Павсія.

Тема 14. Елліністична цивілізація.

Політична та військова підготовка до греко-македонської військової експансії на Схід. Співвідношення сил сторін конфлікту. Етапи експансії: похід у Малу Азію, Сирію та Єгипет, вторгнення до Месопотамії та похід у Мідію і Персиду, Середньоазійська та індійська кампанії. Наслідки походів Олександра Македонського. Утворення «світової імперії» та спроби її облаштування. Війни діадохів та їх наслідки. Ліквідація прямих спадкоємців Олександра Македонського. Розподіл імперії та процес утворення елліністичних держав. Походження назв «Еллінізм», «Елліністична цивілізація». І.Дройзен. Сутність еллінізму, його географічні (три зони) та хронологічні межі (проблеми початку та однотайності у хронології закінчення епохи). Характеристика провідних держав елліністичного світу. Суспільно-політичний розвиток Македонського царства. Династія Антигонідів. Федералізація давньогрецького елліністичного світу: Ахейський військово-політичний союз (учасники, структура, мета утворення) та Етолійський військово-політичний союз (учасники, структура, мета утворення). Реформи в елліністичній Спарті (етапи, лідери, наслідки). Острівна Греція в епоху Еллінізму: Сицилійська держава Агафокла та Гіерона II, Родос, Делос. Суспільно-політичний розвиток Пергамського царства. Династія Атталідів. Суспільно-політичний розвиток царства Селевкідів (Сирійського царства). Династія Селевкідів. Конфронтація з Єгиптом (Сирійські війни). Втрата територій. Антіох III. Суспільно-політичний розвиток Птолемеївського Єгипту. Династія Птолемеїв. Конфронтація з Селевкідами. Клеопатра VII. Парфянська та римська військова експансія та крах елліністичного світу.

Тема 15. Культура Елліністичної цивілізації.

Трансформація світогляду людини. Подолання вузько полісного ізоляціонізму та перехід до космополітизму. Релігійний синкретизм. Поява нових богів (Сарапіса). Активне поширення культури елліністичного правителя. Поширення ідеї приходу Месії. Збереження та продовження філософських традицій Платона та Аристотеля. Заснування та діяльність нових філософських шкіл та напрямків (стоїцизму, епікурейство, кінізму). Філософські погляди Зенона, Піфагора, Антисфена, Діогена. Активний розвиток наукових знань. Фінансова підтримка з боку елліністичних правителів. Створення та функціонування центрів наук та мистецтв (Музейон) й бібліотек (Пергамська, Олександрійська). Спеціалізація наукових знань. Творчість та досягнення науковців-природознавців: Евкліда, Архімеда, Аполлонія, Арістарха, Ератосфена, Гіппарха, Феофраста. Розквіт медичних знань. Діяльність Герофіла, Ерасистрата, Асклепіада. Зростання кількості поетів та письменників. Реалізм сюжетних композицій та зростання інтересу до психології людини. Трансформації у театральному мистецтві. Ліквідація хору та падіння популярності комедійного жанру. Творчість Лікофрона, Менандра, олександрійських поетів та письменників, Каллімаха, Аполлонія Родоського та ін. Поява жанру роман-утопія (Евгемер, Ямбул). Заснування нових (Олександрія Єгипетська, Антіохія тощо) та благоустрій старих міст. Створення генерального плану забудови. Втілення на практиці Гіпподамової системи. Зонування міських територій. Уявлення про екологію міста. Специфіка елліністичної архітектури (монументалізм, помпезність тощо).

Увага архітекторів на храми та громадські будівлі. Фороський маяк. Трансформації в галузі образотворчого мистецтва. Перехід до елітарного мистецтва. Панування жанру патетики та надмірного реалізму. Діяльність скульптурних шкіл: пергамської, родоської, олександрійської. Шедеври представників названих шкіл: Пергамський вівтар, Лаокоон, Колос Родоський та ін. Виробництво теракотових статуєток. Індивідуалізація художнього портрету. Еротичні сюжети. Фаюмські поховальні портрети. Розвиток мозаїчного мистецтва (перехід від малюнкових до геометричних зображень).

Тема 16. Господарський розвиток давньогрецького та елліністичного світів.

Багатогалузевий характер господарської діяльності стародавніх греків. Сільське господарство (землеробство, тваринництво, промисли) та його залежність від природно-кліматичних умов. «Середземноморська тріада». Етапи розвитку сільського господарства, трансформації ставлення до праці та землеволодіння у різні періоди давньогрецької історії. Розмаїття сільськогосподарських культур та знарядь праці на землі. Використання праці наймитів та рабів. Використання індивідуальної праці, праці наймитів та рабів. Галузі ремесла в різні періоди давньогрецької історії. Досягнення у металовидобуванні та металообробці. Давньогрецьке ткацтво. Керамічне виробництво. Ювелірна справа. Будівельна справа. Кораблебудування. Обробка шкіри, кістки та деревини. Торгівля, грошовий обіг та лихварство на різних етапах історичного розвитку. Еквіваленти обміну на ранніх етапах. Поява та технологія карбування монет. Монетні системи стародавньої Греції. Трапезити. Внутрішня та зовнішня торгівля стародавніх греків. Статті експорту та імпорту. Засоби перебвезення вантажів та аналоги тари. Господарський розвиток провідних держав елліністичного світу: Пергамського царства, царства Селевкідів (Сирійського царства), Птолемеївського Єгипту. Економічна думка стародавньої Греції: погляди Ксенофонта, Платона, Аристотеля.

II семестр

Модуль 1.

Тема 17. Римська республіка у V – II ст. до н.е.

Політична та суспільна організація Римської республіки. Римський сенат – найвищий орган влади в добу республіки (його склад, компетенція, S.P.Q.R.). Повноваження та різновиди народних зібрань (коміцій). Система республіканських магістратур та колегій. Ординарні та екстраординарні республіканські магістратури. Республіканські колегії та управлінський апарат. Зміст поняття «римське громадянство»: права, привілеї, обов'язки. Еволюція давньоримської соціальної системи: боротьба плебеїв з патриціями. Початковий етап станової боротьби: перша сецесія, утвердження перших плебейських магістратур, виступ Каріюлана. Колегія децемвірів. Закони XII таблиць (структура, характеристика основних статей). Боротьба за розв'язання аграрного та боргового питання. Завершення боротьби (середина IV – перша чверть III ст. до н.е.) і формування нової соціальної системи давньоримської держави. Етапи завоювання римлянами Італії: конфронтація з етрусками, навала галів, утворення Латинської федерації, Самнітські війни, завоювання грецьких колоній Південної Італії. Цар Пірр та «піррова перемога». Система відносин із союзниками. Утворення Римсько-італійської федерації (союзу). Конфронтація з Карфагеном. Рим та Карфаген напередодні Пунічних війн (співвідношення військових сил, військово-стратегічні плани тощо). Пунічні війни: передумови, хід, наслідки. Зруйнування Римом Карфагену. Військова експансія на Балкани: конфлікт з іллірійськими племенами, Македонські війни та розв'язання «грецького питання». Розгром Коринфу. Експансія на територію Пергамського царства. «Заповіт» Аттала III. Повстання під проводом Аристоніка. Утворення перших римських провінцій на захоплених територіях.

Тема 18. Криза та падіння Римської республіки.

Криза полісного устрою та системи цінностей. Загострення аграрного питання. Аграрні перетворення братів Гракхів. Встановлення земельного максимуму. Перерозподіл власності. Діяльність Аграрної комісії. Югуртинська війна та її наслідки. Криза військової могутності Риму. Військова реформа Гая Марія та її наслідки. Громадянська війна між маріанцями та сулланцями. Корнелій Сулла та його диктатура. Система проскрипцій. Повстання під проводом Спартакса: передумови, хід, наслідки. Проблема піратства на Середземному морі. Римська експансія на Схід. Криза республіканського режиму. Політична боротьба в Римі у 60-х рр. до н.е.: Гней Помпей, змова Катіліни. Активний період політичної та ораторської діяльності Марка Туллія Цицерона. Вихід на політичну арену нового покоління політиків. Утворення Першого тріумвірату: учасники, політичні цілі та засоби їх реалізації, характер влади. Епоха Юлія Цезаря: початковий етап кар'єри, підкорення Галлії, походи до Британії та Германії, протистояння з Помпеєм (громадянська війна, битва при Фарсали), Цезар та Клеопатра VII, понтійська, африканська та іспанська військові кампанії, диктатура Юлія Цезаря та його реформи. Реформа календаря. Протистояння Цезаря з Цицероном, змова та вбивство диктатора. Утворення Другого тріумвірату: учасники, політичні цілі та засоби їх реалізації, характер влади. Громадянська війна між Антонієм та Октавіаном. Антоній та Клеопатра

VII. Битва біля мису Акцій. Поразка та смерть Антонія. Захоплення римлянами території Єгипту. Завершення доби республіки.

Тема 19. Культура республіканського Риму.

Еволюція релігійних переконань та свідомості стародавніх римлян. Формування давньоримського пантеону богів (вплив етрусків та греків). Вшанування духів. Колегії жерців та релігійні братерства. Масштабна еллінізація римської релігії. Поява східних богів у давньоримському пантеоні. Поширення пророкувань, хіромантії, зодіаку тощо. Запозичення давньогрецьких філософських традицій. Давньоримський епікуреїзм (Тит Лукрецій Кар). Давньоримський стоїцизм та скептицизм. Популяризація поглядів давньогрецьких філософів Марком Туллієм Цицероном. Формування та швидка криза полісної ідеології. Перші паростки імперської ідеології.

Римське копіювання творчості давньогрецьких поетів. Творча діяльність Лівія Андроніка, Гнея Невія, Тита Флака, Публія Теренція. Поява оригінального жанру сатири. Розквіт ораторського мистецтва у стародавньому Римі (Цицерон, азіанізм та аттіцизм). Розвиток театрального мистецтва. Ателани, мім та пантоміма. Мистецтво гладіаторських боїв. Етрусський та давньогрецький вплив на давньоримську архітектуру. Перебудова Риму після навали галів. Використання нових архітектурних елементів – арки, колонади та поєднання арки з колонами. Прикрашання підлоги помешкання мозаїкою. Розвиток фрескового живопису («помпейський стиль»). Виготовлення посмертних масок. Діяльність скульптора Стефана.

Тема 20. Рання Римська імперія (доба принципату).

Принципат як політичний режим: його ознаки та прояви. Зростання ролі імператора при збереженні республіканських традицій («республіканська монархія»). Принципат Октавіана Августа. Відносини з сенатом. Розвиток бюрократичних принципів управління. Провінційна політика. Соціальна політика (відношення до вершників, плебсу та рабів). Спроби підкорення германських племен (Тевтобурзька битва). Пропаганда імператорського режиму та культу особи імператора у творчості поетів доби ранньої Імперії: поезія Вергілія, лірика Горація, елегії Овідія. Початок формування імперської ідеології PAX ROMANA. Принципат представників династії Юліїв-Клавдіїв. Дискредитація верховної вдали та деградація окремих правителів. Громадянська війна 68 – 69 рр. Доба «солдатських імператорів». Принципат представників династії Флавіїв. Відновлення престижу імператорської влади. Принципат представників династії Антонінів – «золоте століття» імператорського Риму. Війни з варварами та максимальне розширення кордонів імперії. Відмова від експансії та перехід до оборонної тактики. Криза імператорського режиму за часи правління Марка Аврелія – «філософ на престолі» та Коммода. Маркоманські війни та їх наслідки. Варваризація римської армії. Система федератів. Криза Римської імперії. Характер кризи та причини її виникнення. Громадянська війна 193 – 197 рр. Початковий етап кризи: принципат представників династії Северів. Прояви сепаратизму (процес дезінтеграції імперії): Галльська імперія та Пальмірське царство. Готська («Скіфська») війна III ст. Заклучний етап кризи: принципат «іллірійських імператорів». Перші паростки стабілізації за часи принципату імператора Авреліана.

Тема 21. Пізня Римська імперія (доба домініату).

Домінат як політичний режим: його ознаки та прояви. Перетворення римського імператора на одноосібного правителя з необмеженими повноваженнями. Остаточна стабілізація Римської імперії за часи домініату імператора Діоклетіана. Перший поділ імперії на Західну та Східну. Запровадження системи тетрархії (чотирьохвладдя). Адміністративна реформа. Військова реформа. Грошова реформа. Встановлення максимуму цін. Добровільна відставка імператора. Громадянська війна 305 – 306 рр. Домінат Константина Великого. Боротьба за владу. Проголошення Константина єдиним правителем імперії. Внутрішня політика імператора: ліквідація системи тетрархії, перенесення столиці до Константинополя, соціальна політика. Зовнішня політика імператора. Релігійна політика імператора (державне визнання християнської релігії та церкви): Медіоланський едикт 313 р., Нікейський собор 325 р. Домінат нащадків Константина Великого. Конфронтація з варварським світом. Язичницький ренесанс за роки правління імператора Юліана Відступника. Конфронтація з готами. Адріанопольська битва. Домінат Феодосія I та остаточний розподіл імперії на Західну та Східну (395 р.). Визнання християнства єдиною релігією імперії. Запекла боротьба проти язичників та проявів язичництва.

Тема 22. Культура імператорського Риму.

Творчий доробок давньоримських філософів доби імперії: Сенеки, Епіктета, Марка Аврелія. Розквіт наукових знань. Функціонування наукових центрів у Римі, Пергамі, Массалії, Афінах та Олександрії. Трактат Вітрувія «Про архітектуру». Геоцентрична концепція будови всесвіту Клавдія Птолемея. Досягнення давньоримської медицини (Гален). Життя та діяльність жінки-математика Іпатії. Досягнення

римських юристів. Кодифікація законів. Творчість поетів Вергілія, Горація, Овідія. Критична творчість сатириків Петронія та Ювенала. «Хліба та видовищ». Поширення жанру любовних романів (Лонг) та літературних експериментів (Авзоній). Поява та поширення агіографічної християнської літератури. Протистояння прихильників язичництва та християнства. Римська імперська архітектура. Використання новітніх технологій та нових будівельних матеріалів. Римський бетон. Монументальна архітектура (Колізей, Пантеон тощо). Приміщення для кінних перегонів (цирки) та приміщення терм. Римські дороги. Міське та замське житло. Багатоповерхові будівлі у Римі (інсули). Використання декоративних елементів для прикрашання будинків. Реалізм давньоримської імперської скульптури. Погруддя імператорів. Базові компоненти імперської ідеології. Романізація провінцій та їх населення. Поява та поширення християнства. Євангелії. Період гоніння на християн. Легалізація християнства. Аріанська ересь. Нікейський собор 325 р. Проголошення християнства єдиною державною релігією.

Тема 23. Господарський розвиток давньоримського світу.

Багатогалузевий характер господарської діяльності стародавніх римлян. Сільське господарство (землеробство, тваринництво, промисли) та його залежність від природно-кліматичних умов. «Середземноморська тріада». Етапи розвитку сільського господарства, трансформації ставлення до праці та землеволодіння у різні періоди давньоримської історії. Розмаїття сільськогосподарських культур та знарядь праці на землі («гальська жатка»). Активний розвиток виноградарства та садівництва. Спеціалізація провінцій. Використання праці наймитів та рабів. Система поземельних відносин у Римі. Державний земельний фонд. Давньоримська віла. Поява та поширення великих господарських комплексів – латифундій. Поява та поширення системи колонату: причини та наслідки. Законодавче регулювання колонатних відносин. Галузі ремесла в різні періоди давньоримської історії. Використання індивідуальної праці, праці наймитів та рабів. Досягнення у металовидобуванні та металообробці. Ткацтво. Керамічне виробництво. Ювелірна справа. Будівельна справа. Кораблебудування. Обробка шкіри, кістки та деревини. Торгівля, грошовий обіг та лихварство на різних етапах історичного розвитку. Еквіваленти обміну на ранніх етапах. Поява та технологія карбування монет. Монетні системи стародавнього Риму. Монети як засіб пропаганди держави та римських імператорів. Аргентарії та менсарії. Внутрішня та зовнішня торгівля стародавніх римлян. Статті експорту та імпорту. Засоби перебвезення вантажів та аналоги тари. Економічна думка стародавнього Риму: погляди Марка Порція Катона Старшого, Марка Теренція Варрона, Луція Юнія Колумелли. Вплив християнства на ставлення до праці (творчість Аврелія Августина).

Тема 24. Римський світ у V ст.

Дискусії з приводу початку існування Східно-Римської (Ромейської) імперії. Поліетнічність, полікультурність, та полірелігійність її населення. Формування органів державної влади. Зростання ролі християнської церкви в житті імперії. Правління перших ромейських імператорів. Військова конфронтація у IV ст. Готські війни. Трансформація Ромейської імперії у Візантію. Уособлення Західної Римської імперії. Формування органів влади та обрання нової столиці. Тотальна конфронтація з вестготами. Вторгнення до Італії військ Аларіха. Падіння Риму у 410 р. Вторгнення варварів та втрата римлянами цілих провінцій. Початковий процес утворення варварських королівств. Вторгнення гунів на чолі з Аттілою. Битва на Катуланських полях (451 р.). Утворення та розпад імперії гунів. Захоплення Риму вандалами у 455 р. Вандалізм. Боротьба за владу та за збереження імперії. Зречення останнього римського імператора. Одоакр – перший король Італії. Перехід до доби Середньовіччя. Дискусії з приводу причин падіння Західної Римської імперії. Військово-політична, господарська, соціальна, демографічна, морально-релігійна та етногенетична причини.

Тема 25. Методика викладання історії та культури Античної цивілізації у школі.

Відображення основних чинників формування, функціонування та еволюції Античної цивілізації. Виявлення її особливих рис та взаємозв'язків із іншими давніми цивілізаціями з метою створення цілісної картини становлення і ранньої історії людського суспільства. Аналіз політичного, соціального, господарського та культурно-релігійного розвитку Античної цивілізації. Спроможність визначити тему та мету уроку. Визначення значущості та специфіки історичного факту. Локалізація історичної події у часі (історична хронологія) та просторі (історична географія). Використання історичної термінології. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Застосування засобів роз'яснення матеріалу: розповідь, опис-характеристика, пояснення, бесіда. Застосування нетрадиційних форм навчання: урок-дискусія, методика констатуючого експерименту тощо. Прийоми вивчення хронології. Використання ілюстративного матеріалу та історичних мап (карт). Персоніфікація образу історичної та мистецької особи. Застосування сучасних освітніх технологій та методики для формування предметних компетентностей учнів і здійснювати самоаналіз ефективності уроків. Акцент на розмаїття та мультикультурність. Дотримання етичних норм, принципів толерантності, діалогу й співробітництва.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
I семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Вступ до курсу.	10	8	-			2
Тема 2. Параметри та ресурси Античної цивілізації.	8	-	4			4
Тема 3. Провідні античні історики та їх творчість.	12	2	4			6
Тема 4. Егейський період давньогрецької історії.	6	-	2			4
Тема 5. Культура Егейського періоду давньогрецької історії.	6	-	-			6
Тема 6. Передполісний (Гомерівський) період давньогрецької історії.	6	-	2			4
Тема 7. Культура Передполісного (Гомерівського) періоду давньогрецької історії.	4	-	-			4
Тема 8. Архаїчний період давньогрецької історії.	18	8	6			4
Тема 9. Культура Архаїчного періоду давньогрецької історії.	6	-	-			6
Модульна контрольна робота № 1.	2	2	-			-
Разом за модуль	78	20	18			40
Модуль 2						
Тема 10. Цивілізація етрусків та доба царського Риму.	10	4	2			4
Тема 11. Культура етрусків та царського Риму.	6	-	-			6
Тема 12. Класичний період давньогрецької історії.	16	4	8			4
Тема 13. Культура Класичного періоду давньогрецької історії.	10	-	-			10
Тема 14. Елліністична цивілізація.	18	2	12			4
Тема 15. Культура Елліністичної цивілізації.	10	-	-			10
Тема 16. Господарський розвиток давньогрецького та елліністичного світів.	15	10	-			5
Модульна контрольна робота № 2.	2	2	-			-
Разом за модуль	87	22	22			43
Разом за семестр	165	42	40			83

II семестр						
Модуль 1						
Тема 17. Римська республіка у V – II ст. до н.е.	14	2	8			4
Тема 18. Криза та падіння Римської республіки.	10	2	4			4
Тема 19. Культура республіканського Риму.	8	-	-			8
Тема 20. Рання Римська імперія (доба принципату).	10	2	4			4
Тема 21. Пізня Римська імперія (доба домініату).	10	2	4			4
Тема 22. Культура імператорського Риму.	8	-	-			8
Тема 23. Господарський розвиток давньоримського світу.	14	10	-			4
Тема 24. Римський світ у V ст.	6	2	-			4
Тема 25. Методика викладання історії та культури Античної цивілізації у школі.	8	2	-			6
Модульна контрольна робота № 1.	2	2	-			-
Разом за модуль	90	24	20			46
Разом за семестр	90	24	20			46
Разом за навчальний рік	255	66	60			129

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
I семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Вступ до курсу. Параметри та ресурси Античної цивілізації.	20	2	-			18
Тема 2. Провідні античні історики та їх творчість.	16	-	2			14
Тема 3. Егейський період давньогрецької історії та його культура.	14	2	-			12
Тема 4. Передполісний (Гомерівський) період давньогрецької історії та його культура.	12	2	-			10
Тема 5. Архаїчний період давньогрецької історії та його культура.	16	-	2			14
Разом за модуль	78	6	4			68
Модуль 2						
Тема 6. Цивілізація етрусків, доба царського Риму та їх культури.	18	2	2			14
Тема 7.	24	2	2			20

Класичний період давньогрецької історії та його культура.						
Тема 8. Елліністична цивілізація та її культура.	24	2	2			20
Тема 9. Господарський розвиток давньогрецького та елліністичного світів.	21	2	-			19
Разом за модуль	87	8	6			73
Разом за семестр	165	14	10			141
II семестр						
Модуль 1						
Тема 10. Римська республіка та її культура.	20	-	2			18
Тема 11. Римська імперія та її культура.	20	-	2			18
Тема 12. Господарський розвиток давньоримського світу.	20	4	-			16
Тема 13. Римський світ у V ст.	16	2	-			14
Тема 14. Методика викладання історії та культури Античної цивілізації у школі.	14	2	-			12
Разом за модуль	90	8	4			78
Разом за семестр	90	8	4			78
Разом за навчальний рік	255	24	14			217

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
I семестр			
Модуль 1			
1	Природні ресурси та характеристика населення стародавньої Греції та Італії	4	-
2	Провідні античні історики та їх творчість	4	2
3	Егейський період давньогрецької історії	2	-
4	Передполісний (Гомеровський) період давньогрецької історії	2	-
5	Архаїчна Спарта	2	-
6	Архаїчні Афіни	2	2
7	Доба Великої грецької колонізації	2	-
Разом за модуль		18	4
Модуль 2			
1	Цивілізація етрусків	2	2
2	Доба греко-перських війн	2	-
3	Епоха Перікла в Афінах	2	2
4	Пелопоннеська війна	2	-
5	Посилення Македонії та встановлення її гегемонії у грецькому світі	2	2
6	Греко-македонська експансія на Схід	4	-
7	Держави елліністичного Заходу	4	-
8	Держави елліністичного Сходу	4	-
Разом за модуль		22	6
Разом за семестр		40	10
II семестр			
Модуль 1			
1	Боротьба плебеїв з патриціями	2	-
2	Завоювання римлянами Італії	2	-
3	Пунічні війни	2	2

4	Експансія римлян на Балкани та до Малої Азії	2	-
5	Криза Римської республіки та епоха Юлія Цезаря	4	-
6	Принципат Октавіана Августа	2	2
7	Криза Римської імперії у III ст.	2	-
8	Домінат Діоклетіана та Константина Великого	2	-
9	Конфронтація давньоримського та германського світів	2	-
Разом за модуль		20	4
Разом за семестр		20	4
Разом за навчальний рік		60	14

6.4. Самостійна робота*

Самостійна робота студента під час вивчення курсу «Історія та культура Античної цивілізації» здійснюється за напрямками:

- організаційно-методична робота в бібліотеці;
- конспектування літератури згідно з тематичним планом лекцій;
- опрацювання лекційного матеріалу;
- реферування наукових статей та інших друкованих джерел;
- підготовка виступів на семінарах;
- підготовка до іспитів з навчального курсу.

*використання елементів неформального навчання – здобувач із запропонованих як альтернативних форм (проходження дотичних до тем модуля онлайн курсів на платформах Prometheus, Освіторія, EdEra та ін.) може обрати 1 і за наявності сертифіката отримати кількість балів передбачених за конкретну тему.

Частина самостійної роботи студентів з курсу здійснюється у вигляді опрацювання матеріалу із запропонованих тем:

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
I семестр			
Модуль 1			
1	Культура Егейського періоду давньогрецької історії.	6	6
2	Культура Передполісного (Гомерівського) періоду давньогрецької історії.	4	4
3	Культура Архаїчного періоду давньогрецької історії.	8	8
4	Розробка презентації за темами, що вивчаються в шкільному курсі історії (6 клас). (Див.: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Всесвітня історія. Історія України. Інтегрований курс 6 – 9 класи. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf)	6	10
Разом за модуль		24	28
Модуль 2			
1	Культура етрусків та царського Риму.	6	8
2	Культура Класичного періоду давньогрецької історії.	10	10
3	Культура Елліністичної цивілізації.	10	10
4	Розробка презентації за темами, що вивчаються в шкільному курсі історії (6 клас). (Див.: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Всесвітня історія. Історія України. Інтегрований курс 6 – 9 класи. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf)	6	10
Разом за модуль		32	38
Разом за семестр		56	66
II семестр			
Модуль 1			
1	Культура республіканського Риму.	8	10
2	Культура імператорського Риму.	8	10
3	Розробка презентації за темами, що вивчаються в шкільному курсі історії (6 клас). (Див.: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Всесвітня історія. Історія України. Інтегрований курс 6 – 9 класи.)	6	10

URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf		
Разом за модуль	22	30
Разом за семестр	22	30
Разом за навчальний рік	78	96

Форма контролю: тестове опитування на спеціальних бланках. На кожен тему винесено певну кількість питань. Загальна кількість балів, яку можна отримати за виконання тестів – 20. Відсутність відповіді на завдання розцінюється як 0 балів. У кожному завданні є лише одна правильна відповідь. Навпроти обраної студентом відповіді слід поставити позначку.

6.5. Перелік питань для підсумкового контролю I семестр

1. Античність як епоха. Етимологія ключових понять.
2. Матеріальні (викопні) джерела інформації.
3. Усні та письмові джерела інформації. Особливості античної історіографії.
4. Параметри давньогрецької цивілізації: хронологія та географія.
5. Параметри Античної цивілізації: природні умови та ресурси.
6. Параметри Античної цивілізації: характеристика населення.
7. Параметри Античної цивілізації: давньогрецька та латинська мови.
8. Параметри Античної цивілізації: провідні давньогрецькі історики та їх творчість.
9. Параметри Античної цивілізації: провідні давньоримські історики та їх творчість.
10. Критська (Мінойська) цивілізація.
11. Мікенська (Елладська) цивілізація.
12. Поеми Гомера як історичне джерело.
13. Соціальна структура та диференціація суспільства Передполісного періоду.
14. Політична, військова та судова організація суспільства Передполісного періоду.
15. Прояви «Архаїчної революції» у давньогрецькому світі.
16. Давньогрецький поліс та полісна ідеологія.
17. Ранньогрецька (старша) тиранія.
18. Архаїчна Спарта: виникнення держави, Лікурґ та його законодавство.
19. Архаїчна Спарта: соціальна структура та політична організація суспільства.
20. Архаїчна Спарта: військова організація суспільства та зовнішня політика.
21. Архаїчні Афіни та Аттика у VIII – VII ст. до н.е.
22. Архаїчні Афіни та Аттика у VI ст. до н.е.: реформаторська діяльність Солона.
23. Архаїчні Афіни та Аттика у VI ст. до н.е.: тиранія Пісістрата та Пісістратидів.
24. Архаїчні Афіни та Аттика у VI ст. до н.е.: реформаторська діяльність Клісфена.
25. Велика грецька колонізація: причини, масштаби та характер колонізаційного руху.
26. Велика грецька колонізація: напрямки колонізаційного руху.
27. Велика грецька колонізація: процес облаштування колоній, наслідки колонізаційного руху.
28. Гіпотези щодо походження етрусків. Досягнення та проблеми етрускології.
29. Політичний та соціальний устрій етрусського суспільства. Господарський розвиток етрусків.
30. Етрусська конфедерація міст. Зовнішня політика етрусків: колонізація, конфронтація з греками та карфагенянами.
31. Заснування Риму.
32. Загальна характеристика правління давньоримських царів.
33. Політичний та соціальний устрій царського Риму.
34. Греко-перські (Мідійські) війни: передумови конфлікту, повстання грецьких міст Іонії.
35. Греко-перські (Мідійські) війни: перше вторгнення персів до Греції, Марафонська битва.
36. Греко-перські (Мідійські) війни: похід Ксеркса, битви при Фермопілах, Саламіні, Платеях, Мікале.
37. Греко-перські (Мідійські) війни: Калліїв мир, наслідки протистояння.
38. Давньогрецький світ в період Пентеконтаетії.
39. Епоха Перікла в Афінах: діяльність Ефіальта, внутрішня політика, гурток інтелектуалів.
40. Епоха Перікла в Афінах: зовнішня політика.
41. Пелопоннеська війна: передумови, етапи, наслідки.
42. Боротьба за гегемонію у давньогрецькому світі у першій половині IV ст. до н.е.
43. Прояви кризи давньогрецької полісної системи.
44. Стародавня Македонія до правління Філіпа II.

45. Посилення стародавньої Македонії за роки правління Філіпа II.
46. Премакедонське та антимакедонське угруповання у стародавній Греції (представники, ідеї, діяльність).
47. Етапи македонської експансії до грецького світу.
48. Вбивство Філіпа II та прихід до влади Олександра III Македонського.
49. Греко-македонська експансія на Схід: передумови, підготовка, співвідношення сил, стратегія.
50. Греко-македонська експансія на Схід: завоювання Малої Азії, Сирії та Єгипту.
51. Греко-македонська експансія на Схід: завоювання Месопотамії, Мідії та Персиди.
52. Греко-македонська експансія на Схід: походи до Центральної Азії та Індії.
53. Греко-македонська експансія на Схід: спроби облаштування імперії та смерть Олександра III.
54. Війни діадохів та утворення елліністичних держав.
55. Сутність Еллінізму, географічні та хронологічні межі Елліністичної цивілізації.
56. Держави елліністичного Заходу: Македонське царство.
57. Держави елліністичного Заходу: військово-політичні союзи давньогрецьких полісів.
58. Держави елліністичного Заходу: острівна Греція.
59. Держави елліністичного Сходу: Пергамське царство.
60. Держави елліністичного Сходу: держава Селевкідів (Сирійське царство).
61. Держави елліністичного Сходу: Птолемеївський Єгипет.
62. Господарський розвиток давньогрецького світу: сільське господарство.
63. Господарський розвиток давньогрецького світу: ремесло та його провідні галузі.
64. Господарський розвиток давньогрецького світу: торгівля та грошовий обіг.
65. Господарський розвиток давньогрецького світу: лихварство та податки.
66. Господарський розвиток провідних держав Елліністичного світу.
67. Економічна думка стародавньої Греції.
68. Релігія Егейського та Передполісного періодів.
69. Релігія Ахейського, Класичного та Елліністичного періодів.
70. Філософія та наукові знання Архаїчного періоду.
71. Філософія та наукові знання Класичного періоду.
72. Філософія та наукові знання Елліністичного періоду.
73. Література Архаїчного періоду.
74. Література та театральне мистецтво Класичного періоду.
75. Література та театральне мистецтво Елліністичного періоду.
76. Архітектура Егейського, Передполісного та Архаїчного періодів.
77. Архітектура Класичного періоду.
78. Архітектура Елліністичної цивілізації.
79. Образотворче мистецтво Егейського, Передполісного та Архаїчного періодів.
80. Образотворче мистецтво Класичного періоду.
81. Образотворче мистецтво Елліністичної цивілізації.

II семестр

1. Політична організація Римської республіки. Зміст поняття «римське громадянство».
2. Боротьба плебеїв з патриціями. Закони XII таблиць.
3. Завоювання римлянами Італії: конфронтація з етрусками, кельтами, самнітами.
4. Завоювання римлянами Італії: війна з Пірром.
5. Перша Пунічна війна: передумови, хід, наслідки.
6. Друга Пунічна війна: передумови, хід, наслідки.
7. Третя Пунічна війна: передумови, хід та зруйнування Карфагену.
8. Експансія римлян на Балкани: Іллірійські війни.
9. Експансія римлян на Балкани: Македонські війни та розв'язання «грецького питання».
10. Експансія римлян до Малої Азії: анексія Пергамського царства, повстання Арістоніка.
11. Повстання рабів на Сицилії.
12. Реформи братів Гракхів.
13. Загострення внутрішньополітичної боротьби. Військова реформа Гая Марія.
14. Римська республіка на початку I ст. до н.е.
15. Диктатура Корнелія Сулли та повстання під проводом Спартака.
16. Змова Катіліни.
17. Перший тріумвірат (учасники, діяльність, досягнення). Громадянська війна 49 – 45 рр. до н.е.
18. Гай Юлій Цезар: життя та діяльність.
19. Другий тріумвірат та падіння Римської республіки.
20. Принципат як політичний режим.

21. Октавіан Август: походження, якості, світогляд, внутрішня та соціальна політика імператора.
22. Октавіан Август: пропаганда імператорського режиму та формування культу особи імператора.
23. Принципат представників династії Юліїв-Клавдіїв.
24. Принципат представників династії Флавіїв.
25. Принципат представників династії Антонінів («золоте століття» імперії).
26. Криза Римської імперії: принципат представників династії Северів.
27. Криза Римської імперії: хаос середини III ст. Дезінтеграція імперії.
28. Криза Римської імперії: початковий етап правління представників Іллірійської династії.
29. Домінат як політичний режим.
30. Домінат імператора Діоклетіана.
31. Домінат імператора Константина Великого.
32. Римська імперія у середині та другій половині IV ст.
33. Спроби підкорення германських племен за часи Октавіана Августа.
34. Маркоманські та Готські війни II – IV ст.
35. Господарський розвиток давньоримського світу: сільське господарство.
36. Господарський розвиток давньоримського світу: земельні відносини.
37. Господарський розвиток давньоримського: ремесло та його провідні галузі.
38. Господарський розвиток давньоримського: торгівля та грошовий обіг, лихварство.
39. Економічна думка стародавнього Риму.
40. Східна Римська (Ромейська) імперія у V ст.
41. Західна Римська імперія у V ст. та процес її падіння.
42. Причини падіння Античної цивілізації.
43. Культура етрусків: матеріальна культура та побут.
44. Культура етрусків: міфологія, релігія та традиції.
45. Давньоримська культура Царського періоду.
46. Культура республіканського Риму: релігія, філософія та ідеологія.
47. Культура республіканського Риму: література, театр та ораторське мистецтво.
48. Культура республіканського Риму: архітектура.
49. Культура республіканського Риму: образотворче мистецтво.
50. Культура імператорського Риму: філософія та науки.
51. Культура імператорського Риму: ідеологія, релігія.
52. Культура імператорського Риму: література.
53. Культура імператорського Риму: архітектура та образотворче мистецтво.
54. Методика викладання історії та культури Античної цивілізації у школі.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

З метою підвищення якості засвоєння матеріалу при проведенні занять використовуються різноманітні демонстраційні матеріали: фрагменти публікацій, джерельної літератури, що сприяють формуванню повного уявлення про цивілізаційний феномен; візуальний ряд (репродукції).

Проведення занять передбачає стандартно обладнані навчальні аудиторії та використання технічних засобів (ноутбук, проектор).

Програмне забезпечення: доступ до мережі Інтернет, система електронного навчання Moodle, корпоративна пошта, Viber.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література:

1. Антична археологія: Тексти лекцій / Уклад. В.А.Рудий. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 200 с.
2. Балух В.О. Історія античної цивілізації: у 3-х т. – Т.3. Практикум. – Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2010. – 554 с.
3. Балух В.О., Коцур В.П. Історія Стародавнього Риму: курс лекцій. - Чернівці: Книги XXI, 2005. – 680 с.
4. Балух В.О., Коцур В.П. Культура Античності: підручник. – Чернівці: Наші книги, 2015. – 632 с.
5. Балух В.О., Макар Ю.І. Історія Стародавньої Греції: курс лекцій. - Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 420 с.
6. Бандровський О. Методика викладання історії стародавнього світу в середній школі. Навчальний посібник. – Львів: Афіша, 2002. – 328 с.
7. Баукова А. Антична археологія: навч. посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 346 с.
8. Історія та культура Античності. Частина I: Історія та культура стародавньої Греції та доби Еллінізму: методичні вказівки та завдання для самостійної роботи студентів з нормативної навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, освітнього ступеня «бакалавр», спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія), освітньої програми «Історія». / укл.: Я. Алешкевич. – Ужгород, 2023. – 30 с. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/57169>
9. Петrenchко О. Історія Стародавнього Риму. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. – 576 с.
10. Шама О. Історія Стародавнього Риму. Хрестоматія. Посібник для студентів історичного факультету. — Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. — 352 с. http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12735/1/Shama_Istoriia_Starodavnoho_Rymu.pdf
11. Шама О. Історія Стародавньої Греції. Хрестоматія. Посібник для студентів історичного факультету. — Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. — 256 с. http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12738/1/Shama_Istoriia_Starodavnoho_%20Hretsii.pdf

Допоміжна література:

1. Алешкевич Я.А. Давньоримські громадяни Царського та Республіканського періодів // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – 2011. – Вип.26. – С.108-114.
2. Алешкевич Я.А. Еволюція давньоримських інститутів верховної влади // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – 2012. – Вип.28. – С.71-80.
3. Алешкевич Я.А. Органи влади та управління стародавньої Греції до елліністичного періоду // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – 2011. – Вип.27. – С.227-231.
4. Андрусак Я.Я., Алешкевич Я.А., Товтин Я.І. Посилення абсолютистських тенденцій в Римській імперії за правління династії Антонінів. Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»). К., 2024. Випуск № 8 (26). С. 1050-1069. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/64791>
5. Бандровський О. Г. Зовнішня політика Римської імперії в Карпатському регіоні в добу правління імператорів Юліїв-Клавдіїв // Carpatika-Карпатика / ред. кол.: М.М.Вегеш, С.В.Віднянський, Д.Д.Данилюк та ін.; відповід. ред. В.Г Котигорошко. – Ужгород : Видавництво УжНУ "Говерла", 2006. – Вип.34 : Давня та середньовічна історія Карпато-Дунайського ареалу. – С. 80-111.
6. Бандровський О. Г. Формування зовнішньополітичного курсу римської Імперії в кінці I ст. до н.е. // Карпатика / редкол.: М.М. Вегеш, Д.Д. Данилюк, В.Є. Задорожний та ін.; відповід. ред.В.Г. Котигорошко. – Ужгород : Вид-во УжНУ "Говерла", 2010. – №Вип. 39: Старожитності Карпатського ареалу. – С. 98–114.
7. Бандровський, О. Г. Зовнішня політика Римської імперії в добу правління імператора Траяна (за даними Діона Кассія) // Carpatika - Карпатика : матеріали міжнародного симпозиуму / ред.кол.: Е.А. Балагурі, М.М. Вегеш, Д.Д.Данилюк та ін.; відповід. ред. В.Г. Котигорошко. – Ужгород : Вид-во УжНУ, 2002. – №Вип. 15 : Карпати в давнину. – С. 197–216.
8. Власова В. «Образ Олександра Македонського в творах перських авторів» // Zaporizhzhia Historical Review 2 (54), 2020. – Режим доступу: <https://istznu.org/index.php/journal/article/view/936>
9. Гуменний В. Л. Внутрішньополітична боротьба в Царстві Аршакідів і східна політика Риму (епоха Августа і Тіберія). Східний світ. №2-3. Київ: Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України, 2016. С. 11-16.

10. Гуменний В. Л. Офіційна пропаганда і східна політика Римської імперії у першій половині I ст. н.е. (за нумізматичними джерелами). Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне, 2016. Випуск 28. С. 190-202.
11. Гуменний В. Л. Провінційна адміністрація та східна політика Римської імперії в епоху Юліїв-Клавдіїв. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. Випуск 19. С. 20-27.
12. Гуменний В. Л. Східне прикордоння і зовнішня політика Риму у II – на початку III ст. н.е.: стан і перспективи археологічних досліджень. Вісник Інституту археології. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. Випуск 11. С. 36-48.
13. Гуменний В. Л. Храм Марса Месника (Templum Martis Ultoris) та офіційна пропагандасхідної політики Риму в епоху Августа. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2016. Випуск 45. Том.2. С. 124-128.
14. Петренко О.М. Зовнішня політика Римської імперії в I ст. н.е. - Львів, 1998.
15. Пількевич А.Л. Занепад традиційної військової системи в Римській республіці в II ст. до н.е. Реформа Гая Марія / Пількевич Андрій Леонідович // Шевченківська весна: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, присвяченої 90-річчю Української революції 1917 – 1920 рр. – К., 2007. – Вип. V, ч. 1. – С. 249–251.
16. Сергеев І.П. До питання про “рушійні сили” кризи III століття в Римській імперії // Збірник наукових праць. Серія “Історія та географія” / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. – Харків: “ОВС”, 2003. – Вип. 13. – С. 11–14.
17. Художня культура світу: Європейський культурний регіон: Навч. посібник / Миропольська, Е. Белкіна, Л. Масол, О. Оніщенко. - Київ, 2001.
18. Fredouille J.-C. Dictionnaire de la civilisation romaine. Paris, 1994.
19. Welch K. The Romans. Sydney, 1997.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет:

1. Bibliotheca Augustana. <http://www.hsaugsburg.de/~harsch/augustana.html> (Представлені твори античних авторів на давньогрецькій та латинській мовах).
2. Центр грецьких досліджень <http://chs.harvard.edu/> (Гарвардський університет, Вашингтон, США. У відкритому доступі представлені дослідження Центру, присвячені історії та культурі Стародавньої Греції).
3. Проект «Персей»: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/collection?collection=Perseus:collection> (Давньогрецькі та латинські автори)
4. Історичні мапи та ілюстрації на сайтах Ancient World Mapping Centre. University of North Carolina. <http://awmc.unc.edu/wordpress/> та <http://www.roman-glory.com/>

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)